

ภาวะผู้นำทางการศรษาแบบเน้นผู้เรรยนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวรหารธรรม 4 LEARNER-CENTERED EDUCATIONAL LEADERSHIP BASED ON THE FOUR BRAHMAVIHĀRAS

ทยกมล ฉัตรดอน¹, พระปลัดฮอนด้า วาตสโท²

Tayakamon Chatdon¹, Phra Palad Honda Watsatto²

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวรทยาลัย วรทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย¹⁻²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand¹⁻²

E-mail: tayakamon@gmail.com¹

ได้รับบทความ: 30 มกราคม 2569; แกไขบทความ: 1 เมษายน 2569; ดอรับตีพิมพ์: 8 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวรษาการนี้มวีวัตถุประสงค์เพื่อศรษาภาวะผู้นำทางการศรษาแบบเน้นผู้เรรยนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวรหารธรรม 4 หลักพรหมวรหารธรรม 4 เป็นแนวคดการบรหารสถานศรษาที่มุ่งบูรณาการการพัฒนาผู้เรรยนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสตรปญญา คุณธรรม จรยธรรม และทักษะชีวิตควบคู่กับการนำองคร์ดด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แนวคดดังกล่าวสะท้อนบทบาทของบรหารสถานศรษาในฐานะผู้นำทางจรยธรรม ผู้นำการเปลรยนแปลง และผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรรยนรู้ โดยยร็ดผู้เรรยนเป็นศูนย์กลางและเคารพในคุณค่าและศกดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เรรยนทุกคน การประกยุคใช้หลักพรหมวรหารธรรม 4 ในการบรหารและการตตรสนใจทางการศรษาช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันตรหว่านบรหาร ครู ผู้เรรยน และผู้มีส่วนเกยวข้อง อันนำไปสู่บรรยากาศการเรรยนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรรยนอย่างสมดุล ทั้งด้านวรษาการ คุณธรรม และพลตรกรรมทางสังคม ภาวะผู้นำทางการศรษาแบบเน้นผู้เรรยนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวรหารธรรม 4 จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา และเสริมสร้างความย่งย่นของสถานศรษาในบรบทสังคมร่วมสมัย ผลการส่งเคราะห้องค์ความรู้ พบว่า ภาวะผู้นำทางการศรษาบนฐานพรหมวรหารธรรม 4 สามารถบูรณาการเป็นกรอบแนวคดเชงระบบที่ประกอบด้วย 4 มตรหลัก ได้แก่ (1) มตรด้านการสร้างบรรยากาศการเรรยนรู้เชงเมตตา ที่ส่งเสริมความไว้วางใจและความปลอดภัยทางจิตใจของผู้เรรยน (2) มตรด้านการสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพผู้เรรยนเชงกรุณา ที่เน้นการช่วยเหลือและลดความเหลื่อมล้ำทางการเรรยนรู้ (3) มตรด้านการเสริมแรงเชงบวกตามหลักมุทธา ที่กระตุ้นแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในความสร้าเร็จของผู้เรรยน และ (4) มตรด้านการกำกับด้วยความยุติธรรมตามหลักอุเบกขา ที่ส่งเสริมการตตรสนใจอย่างมีเหตุผล โปร่งใส และปราศจากอคต ตรนี้ การบูรณาการทั้ง 4 มตรส่งผลให้เกิดกระบวนการจัดการเรรยนรู้ที่สมดุลระหว่านด้านอารมณ์ สตรปญญา และคุณธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรรยนอย่างองครรวม และเสริมสร้างประสทธิผลของการบรหารสถานศรษาอย่างย่งย่น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางการศรษา, การศรษาแบบเน้นผู้เรรยนเป็นสำคัญ, พรหมวรหารธรรม 4

Abstract

This academic article aims to examine learner-centered educational leadership based on the Four Brahmavihāra principles. The Four Brahmavihāra principles represent an educational management approach that integrates holistic learner development in terms of cognitive abilities, morality, ethics, and life skills, alongside organizational leadership grounded in Buddhist teachings. This concept reflects the role of school administrators as ethical leaders, change agents, and facilitators of learning, emphasizing a learner-centered approach and respect for the dignity and worth of every individual learner. The application of the Four Brahmavihāra principles in educational administration and decision-making fosters positive relationships among administrators, teachers, students, and stakeholders, thereby creating a learning environment conducive to the balanced development of learners in academic achievement, moral conduct, and social behavior. Learner-centered educational leadership based on the Four Brahmavihāra principles thus serves as a significant approach to enhancing educational quality and promoting the sustainability of educational institutions in contemporary society. The synthesis of knowledge reveals that educational leadership based on the Four Brahmavihāra principles can be integrated into a systematic conceptual framework consisting of four key dimensions: (1) a loving-kindness dimension that promotes trust and psychological safety in the learning environment; (2) a compassion-based support dimension that emphasizes assistance and the reduction of educational inequality; (3) a sympathetic joy dimension that reinforces positive motivation and learners' sense of achievement; and (4) an equanimity-based governance dimension that ensures fairness, rational decision-making, transparency, and impartiality. The integration of these four dimensions contributes to a balanced learning process encompassing emotional, cognitive, and moral development, leading to holistic learner development and enhancing the effectiveness and sustainability of educational management.

Keywords: Educational Leadership, Learner-Centered Educational, The Four Brahmavihāras

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้ระบบการศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของคุณภาพผู้เรียน บทบาทของครู และรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษา (ชีวิน อ่อนลออ และคณะ, 2566: 2) ภาวะผู้นำทางการศึกษาจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทิศทางและประสิทธิผลของการจัดการศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้นำทางจริยธรรม เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน เนื่องจากมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองอย่างมีความหมาย การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวมิได้มุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ทักษะชีวิต และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและรับผิดชอบต่อส่วนรวม (พิเชษฐ ยิ่งตรง และคณะ, 2560: 2)

การขับเคลื่อนการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำทางการศึกษาที่ตั้งอยู่บนฐานจริยธรรมและคุณค่าทางมนุษยธรรม หลักพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการบริหารและการตัดสินใจทางการศึกษา (พระครูโกวิทธรรมวิธาน ธมมสุนทร (สังข์ศิริ) และคณะ, 2567: 453) หลักธรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริมความเข้าใจเห็นอกเห็นใจ และความเป็นธรรมในการบริหารจัดการสถานศึกษา ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครู ผู้เรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ภาวะผู้นำทางการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 จึงเป็นแนวทางการบริหารที่บูรณาการการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านเข้ากับการนำองค์กรด้วยจริยธรรมเชิงพุทธ โดยมุ่งสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างสมดุล ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และพฤติกรรมทางสังคม แนวคิดดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาเท่านั้น หากยังเป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างความยั่งยืนของสถานศึกษาในบริบทสังคมร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาภาวะผู้นำทางการศึกษาและหลักพรหมวิหารธรรม 4 อย่างแพร่หลาย แต่การบูรณาการทั้งสองแนวคิดภายใต้กรอบการจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในด้านการสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมในบริบทสถานศึกษาร่วมสมัย รวมทั้งยังขาดการอธิบายเชิงลึกถึงกลไกการเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับกระบวนการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ดังนั้นบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ภาวะผู้นำทางการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารและการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ภาวะผู้นำทางการศึกษา

ภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาทโดยตรงต่อความสำเร็จของการบริหารและการจัดการศึกษา เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีหน้าที่ในการกำหนดทิศทางการนโยบาย และกลยุทธ์ในการพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งในด้านคุณภาพผู้เรียน คุณภาพครู และประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการ ภาวะผู้นำทางการศึกษามีได้หมายถึงอำนาจในการสั่งการหรือควบคุมเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นความสามารถในการจูงใจ ชี้นำ และสร้างแรงบันดาลใจให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เกิดความตระหนักถึงเป้าหมายร่วมกัน และร่วมมือกันขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีทิศทางและเป็นระบบ นอกจากนี้ ภาวะผู้นำทางการศึกษายังสะท้อนบทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้สร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และผู้ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อให้การจัดการศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนในระยะยาว (พระมหาอำพล ชัยสาร และคณะ, 2565: 417)

ภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และคุณลักษณะส่วนบุคคลในการมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ทศนคติ และการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรภายในสถานศึกษา เพื่อมุ่งส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ภาวะผู้นำทางการศึกษาจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงบทบาทด้านการบริหารจัดการทั่วไป หากแต่ครอบคลุมถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ทางการศึกษา การกำกับติดตามคุณภาพการจัดการเรียนการสอน และการสนับสนุนให้ครูพัฒนาศักยภาพทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางการศึกษาจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนการสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และทักษะชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพและบรรลุศักยภาพสูงสุด (ประสิทธิ์ ไชยสร, 2567: 1088)

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำทางการศึกษาในบริบทปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นผู้นำที่สามารถปรับตัวและนำพาสถานศึกษาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และนโยบายทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถมองเห็นทิศทางการพัฒนาในอนาคต กล้าคิด กล้าตัดสินใจ และมีความสามารถในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและมีแบบแผน ควบคู่กับการสื่อสารวิสัยทัศน์และเป้าหมายให้บุคลากรเกิดความเข้าใจและยอมรับร่วมกัน ผู้บริหารยังต้องเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษา ส่งเสริมการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้และสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย (นุช สัทธาฉัตรมงคล และอรุณพล ธรรมไพบุลย์, 2559: 167)

ภาวะผู้นำทางการศึกษายังเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำทางจริยธรรม (Ethical Leader) ซึ่งเน้นการบริหารจัดการด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส เป็นธรรม และคำนึงถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนและบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางจริยธรรมจะสามารถสร้าง

ความเชื่อมั่น ศรัทธา และความร่วมมือภายในองค์กร อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืน (วิไลลักษณ์ ฐักิจ และคณะ, 2567: 427) ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมเป็นคุณลักษณะทางพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้บริหารด้านความประพฤติ การกระทำ และการสื่อสารที่สะท้อนถึงการยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมในการนำและการบริหารจัดการองค์การ จนก่อให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับจากผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมจริยธรรมประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความไว้วางใจ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ความเคารพ และการเสริมพลังอำนาจแก่บุคลากร (อวยชัย รวงชัยกุล, 2566: 136)

คุณลักษณะดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นต่อสถานศึกษา ส่งผลให้สังคมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความศรัทธาและไว้วางใจว่าสถานศึกษาจะสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนในฐานะเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษา แม้บริบทสังคมและยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด แต่คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารยังคงเป็นคุณค่าหลักที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อนถึงจิตสำนึกและความประพฤติที่ดีงามในการดำรงตนและการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารยังต้องให้ความเอาใจใส่ต่อผู้ตามอย่างเหมาะสม เพื่อกระตุ้นความต้องการภายในของแต่ละบุคคล เสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงาน ทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อถือ ความมั่นใจ และความไว้วางใจในผู้นำ ตลอดจนมีความมุ่งมั่นร่วมกันในการพัฒนาองค์การให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ ผู้นำเชิงคุณธรรมยังมีบทบาทในการกระตุ้นการใช้ปัญญา ส่งเสริมการแสวงหาวิธีการทำงานรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาการทำงาน และสนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและเป็นธรรม แม้ว่าภาวะผู้นำทางการศึกษาจะครอบคลุมมิติของผู้นำทางวิชาการ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้นำทางจริยธรรม แต่การอธิบายดังกล่าวยังมีลักษณะทั่วไป หากพิจารณาในกรอบการจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำทั้งสามมิติต้องมีจุดร่วมที่ชัดเจน คือ การพัฒนาผู้เรียนเป็นเป้าหมายสูงสุด กล่าวคือ ผู้นำทางวิชาการต้องมุ่งยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องขับเคลื่อนนวัตกรรมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงรุกของผู้เรียน และผู้นำทางจริยธรรมต้องสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ดังนั้น ภาวะผู้นำทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจึงมิใช่เพียงการบริหารจัดการองค์การให้บรรลุเป้าหมายเชิงระบบเท่านั้น หากแต่ต้องสามารถบูรณาการบทบาทผู้นำทุกมิติให้สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการตัดสินใจ การจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน ที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ แนวคิดดังกล่าวเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการแสวงหาความรู้ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ และการลงมือปฏิบัติจริง ขณะที่ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้ชี้แนะ และผู้สนับสนุนการเรียนรู้

มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้ การขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ และระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

การจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมิได้มุ่งพัฒนาเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม อารมณ์ สังคม และทักษะชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตจริงได้อย่างมีความหมาย การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง มีความรับผิดชอบต่องานและสังคม และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (สุพิชญา พันธเดช, 2563: 10) ในบริบทนี้ ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและกำกับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ โดยสนับสนุนให้ครูออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งส่งเสริมการใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การเรียนรู้จากปัญหา (Problem-based Learning) การเรียนรู้จากโครงงาน (Project-based Learning) และการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่

นอกจากนี้ การศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญยังสอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาการศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ โดยเทคโนโลยีช่วยขยายขอบเขตของแหล่งเรียนรู้จากห้องเรียนสู่โลกดิจิทัล เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ตลอดจนส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และศักยภาพของตนเอง ในลักษณะการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ในกรณีนี้ ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี การกำหนดนโยบายการใช้สื่อดิจิทัลอย่างเหมาะสม และการส่งเสริมสมรรถนะดิจิทัลของครูและผู้เรียน ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันและสร้างสรรค์ (ธิดารัตน์ อัฐกิจ และคณะ, 2567: 3)

ยิ่งไปกว่านั้น การขับเคลื่อนการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในบริบทปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ซึ่งเป็นการบูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้เรียน หลักสูตร สื่อและเทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้ ชุมชน และภาคีเครือข่าย ให้ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและเกื้อกูลกัน ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการออกแบบและบริหารจัดการระบบนิเวศดังกล่าว โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ในการเชื่อมโยงทรัพยากร การสร้างความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรภายนอก และการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านและยั่งยืน

โดยสรุป การศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมิได้เป็นเพียงแนวทางการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นเรียนเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเชิงระบบที่ต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้บริหารในการออกแบบ นำ และขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และทักษะชีวิตในบริบทสังคมร่วมสมัย

ภาวะผู้นำบนฐานพรหมวิหารธรรม 4

พรหมวิหารธรรม 4 (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2541): 8-9) เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งให้ผู้บริหารหรือผู้นำแสดงพฤติกรรมทางคุณธรรมออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องมีการยึดมั่นและดำรงอยู่ในหลักพรหมวิหารอย่างแท้จริง หลักธรรมดังกล่าวส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีความเอื้ออาทรต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา และการรักษาความเป็นธรรมด้วยอุเบกขา ทั้งนี้ การมีความกรุณาในการช่วยเหลือผู้อื่นจำเป็นต้องควบคู่กับอุเบกขา เพื่อมิให้การช่วยเหลือนั้นขาดความเที่ยงตรงหรือก่อให้เกิดความเอนเอียงจนเสียหลักธรรม

คำว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย 1) เมตตา (ความรัก ปราปรณาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า) 2) กรุณา (ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์) 3) มุทิตา (ความยินดี เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป) 4) อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรง เที่ยงธรรมดุจตรางู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดู เมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับ ความรับผิดชอบของตน) ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากุรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วย เพื่อไม่ให้เสียธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564: 161) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงตนและการบริหารจัดการที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและความเป็นธรรม

ภาวะผู้นำทางการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 เป็นแนวคิดการบริหารและการนำองค์กรทางการศึกษาที่บูรณาการหลักการพัฒนาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเข้ากับหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ทักษะชีวิต และพฤติกรรมทางสังคม ควบคู่กับการสร้างระบบบริหารจัดการที่ยึดหลักเมตตา ความเป็นธรรม และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียม แนวคิดดังกล่าวสะท้อนบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางวิชาการและผู้นำทางจริยธรรม ที่มีได้มุ่งเพียงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเติบโตของผู้เรียนทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

การน้อมนำหลักพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มาเป็นฐานในการบริหารและการตัดสินใจทางการศึกษา ช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดนโยบาย วางแผน และดำเนินงานด้านการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาครู และการบริหารทรัพยากรอย่างมีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นธรรม อันนำไปสู่การสร้างควมไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู ผู้เรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างสมดุลและยั่งยืน ตอบสนองต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม (พระมหากิตติธัมมสุภักดิ์ สุกิตติเมธ, 2565: 46) ภาวะผู้นำทางการศึกษาในแนวคิดนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการและผู้นำทางจริยธรรม โดยกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความ ต้องการ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้จึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสะท้อน การเรียนรู้ โดยผู้บริหารสนับสนุนครูให้จัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เหมาะสมกับบริบทและพัฒนาการ ของผู้เรียน การน้อมนำหลักพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มาใช้เป็น ฐานของภาวะผู้นำทางการศึกษา ช่วยกำหนดกรอบคุณธรรมในการบริหารและการตัดสินใจทาง การศึกษา พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคตมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มา เกิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละนิวรณ์ 5 อันเป็นอุปกิเลสของใจ ทอนกำลัง ปัญญา แล้ว จงมีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศที่ 1 อยู่เกิด ทิศที่ 2 ทิศที่ 3 ทิศที่ 4 ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจ ประกอบด้วยเมตตาอันไพศาล เป็นมรรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่า อยู่เกิด (ส.ม. (ไทย) 11/575/140-146)

จงมีใจประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปตลอดทิศที่ 1 อยู่เกิด ทิศที่ 2 ทิศที่ 3 ทิศที่ 4 ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยกรุณา อันไพศาล เป็นมรรคตหาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เกิด (ส.ม. (ไทย) 11/576/140-146)

จงมีใจประกอบด้วยมุทิตา แผ่ไปตลอดทิศที่ 1 อยู่เกิด ทิศที่ 2 ทิศที่ 3 ทิศที่ 4 ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วยมุทิตา อันไพศาล เป็นมรรคตหาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่าอยู่เกิด (ส.ม. (ไทย) 11/577/140-146)

จงมีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศที่ 1 อยู่เกิด ทิศที่ 2 ทิศที่ 3 ทิศที่ 4 ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง จงมีใจประกอบด้วย อุเบกขา อันไพศาล เป็นมรรคต หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียน แผ่ไปทั่วโลก ในที่ทุกสถาน อันมีสัตว์ทุกหมู่เหล่า อยู่เกิด ” (ส.ม. (ไทย) 11/578/140-146)

ภาวะผู้นำทางการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 ยังส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา ภายใต้กรอบคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม อันนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เกื้อกูล โปร่งใส และยั่งยืน นอกจากนี้จากมติทางแนวคิดดังกล่าวแล้ว การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 ในสถานศึกษาสามารถปรากฏในเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาใช้หลักเมตตาในการออกแบบนโยบายดูแลช่วยเหลือนักเรียนรายบุคคล โดยจัดระบบแนะแนวและการติดตามพัฒนาการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้หลักกรุณา ในการให้ความช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนหรือปัญหาครอบครัวอย่างเหมาะสม โดยประสานความร่วมมือกับครู ผู้ปกครอง และชุมชน ใช้หลักมุทิตา ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ชื่นชมและยินดีในความสำเร็จของผู้เรียนและครู เช่น การจัดเวทีนำเสนอผลงานหรือการยกย่องเชิงสร้างสรรค์ และใช้หลักอุเบกขา ในการพิจารณาตัดสินใจอย่างเป็นธรรม โดยยึดหลักเกณฑ์และข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นสำคัญ เพื่อหลีกเลี่ยงความลำเอียงและรักษาความยุติธรรมในองค์กร

ในมิติการบริหารเชิงระบบ ภาวะผู้นำบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 สามารถประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยผู้บริหารกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาที่สมดุลระหว่างความเมตตาต่อผู้เรียนกับความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากร เช่น การกระจายโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม การจัดการความขัดแย้งภายในองค์กรสามารถอาศัยหลักกรุณาและอุเบกขาเป็นฐานในการรับฟังความคิดเห็นอย่างรอบด้าน ลดอคติ และหาทางออกร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษาสามารถใช้หลักมุทิตาและเมตตาในการพัฒนาครูและบุคลากร โดยส่งเสริมการเติบโตทางวิชาชีพ การสร้างขวัญกำลังใจ และการประเมินผลอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส การบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม 4 ในลักษณะดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงกรอบจริยธรรมเชิงนามธรรม หากแต่เป็นกลไกเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งด้านนโยบาย การจัดการเรียนรู้ การบริหารบุคลากร และการสร้างวัฒนธรรมองค์กร อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การนำพรหมวิหาร 4 มาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ภายใต้แนวคิดภาวะผู้นำบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 เป็นการพัฒนามาตรฐานของผู้สอนให้เป็นผู้นำทางการเรียนรู้ที่มีทั้งความเมตตาและหลักธรรมกำกับอย่างสมดุล โดยเมตตาช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่นและปลอดภัย ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ กรุณา ทำหน้าที่สนับสนุนและช่วยเหลือผู้เรียนอย่างเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ลดอุปสรรคและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างทั่วถึง มุทิตา เป็นแรงเสริมเชิงบวกที่ช่วยสร้างความภาคภูมิใจและความยินดีในความสำเร็จของผู้เรียน ส่งผลให้เกิดพลังในการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และอุเบกขา ทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการให้เป็นไปอย่างยุติธรรม มีเหตุผล และปราศจากอคติ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และความรับผิดชอบต่อผู้เรียน ดังนั้น ภาวะผู้นำบนฐาน

พรหมวิหาร 4 จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ให้เกิดความสมดุลทั้งด้านอารมณ์ สติปัญญา และคุณธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านและยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บนฐานพรหมวิหารธรรม 4 สามารถสังเคราะห์และพัฒนาเป็น “โมเดลภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Brahmavihāra-based Learner-Centered Educational Leadership Model)” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดใหม่ที่บูรณาการหลักการบริหารการศึกษาสมัยใหม่เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยมีผู้เรียนเป็นแกนกลางของการพัฒนาในทุกมิติ โมเดลดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 มิติ ได้แก่

(1) มิติภาวะผู้นำทางการศึกษาเชิงบูรณาการ ที่ผสมผสานบทบาทของผู้นำทางวิชาการ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้นำทางจริยธรรม เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และขับเคลื่อนองค์กรไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ

(2) มิติการจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านตามศักยภาพ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และการเรียนรู้เชิงรุก โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

(3) มิติฐานจริยธรรมจากพรหมวิหารธรรม 4 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับคุณภาพของภาวะผู้นำ โดยเมตตาและกรุณาส่งเสริมความเอื้ออาทรและการดูแลผู้เรียน มุทิตาส่งเสริมแรงจูงใจ และการยอมรับความสำเร็จของผู้เรียน และอุเบกขากำกับการตัดสินใจให้เป็นธรรม โปร่งใส และตั้งอยู่บนเหตุผล

นอกจากนี้ องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญคือการอธิบาย กลไกการขับเคลื่อนเชิงระบบของภาวะผู้นำบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 ที่เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษา ได้แก่ การกำหนดนโยบายที่คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ที่เกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียน การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณธรรม และการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งทั้งหมดนี้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างสมดุลทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และทักษะชีวิต จากการบูรณาการองค์ความรู้ทั้งสามมิติ กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้จากการศึกษานี้มิได้เป็นเพียงการอธิบายแนวคิดเชิงทฤษฎี หากแต่เสนอโมเดลภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้จริง โดยมีลักษณะเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างภาวะผู้นำ การจัดการเรียนรู้ และจริยธรรม อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาและความยั่งยืนของสถานศึกษาในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยผู้ศึกษาสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ดังปรากฏในแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

สรุป

ภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยผู้นำจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์ สร้างแรงบันดาลใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิต ภาวะผู้นำจึงมิได้มุ่งเพียงประสิทธิภาพเชิงการบริหาร แต่ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญ ควบคู่กับการจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามศักยภาพ ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคล ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และประสบการณ์จริง โดยมีครูและผู้บริหารทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้สนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เมื่อบูรณาการแนวคิดดังกล่าวเข้ากับหลักพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะทำให้การบริหารและการจัดการศึกษาดำเนินไปบนฐานของจริยธรรมและมนุษยธรรม โดยเมตตาและกรุณาช่วยส่งเสริมความเข้าใจและการดูแลผู้เรียนอย่างจริงใจ มุทิตาช่วยเสริมแรงเชิงบวกต่อความสำเร็จของผู้เรียน และอุเบกขาช่วยในการตัดสินใจเป็นไปอย่างเป็นธรรมและปราศจากอคติ ส่งผลให้การจัดการศึกษา มีความสมดุลทั้งด้านประสิทธิภาพ คุณภาพการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวมและยั่งยืน ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ได้แก่ (1) การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีสมรรถนะด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมบนฐานพรหมวิหารธรรม 4 ควบคู่กับภาวะผู้นำทางวิชาการ (2) การส่งเสริมและจัดอบรมครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและบูรณาการหลักธรรมในการจัดการเรียนรู้ (3) การกำหนดนโยบายสถานศึกษาที่สนับสนุนระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ที่เอื้อต่อการพัฒนา

ผู้เรียนอย่างรอบด้าน และ (4) การพัฒนาระบบการประเมินผลที่สะท้อนทั้งผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ และคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนอย่างสมดุล

เอกสารอ้างอิง

- ชีวิน อ่อนลออ และคณะ. (2566). การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21: โลกแห่งดิจิทัล. *วารสารส่งเสริมการเรียนรู้*, 3(5), 2.
- ธิดารัตน์ อัฐกิจ และคณะ. (2567). การศึกษาไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 21(1), 3.
- นุช สัทธามิตรมงคล และอรรณพล ธรรมไพบุลย์. (2559). ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*, 8(1), 167.
- ประสิทธิ์ ไชยสร. (2567). บทบาทของผู้นำทางการบริหารการศึกษาในยุคใหม่. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(3), 1088.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโกวิทธรรมวิธาน ธมมสุนทร (สังข์ศิริ) และคณะ. (2567). ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 2 จังหวัดเลย. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(5), 453.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2541). *พระในบ้าน*. กรุงเทพฯ: คณากรรมการพิมพ์.
- พระมหากิตติธัญญ์ สุกิตติเมธี. (2565). การปลูกฝังคุณธรรมผ่านหลักธรรมพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน. *วารสาร นวพุทธศาสตร์*, 1(1), 46.
- พระมหาอำพล ชัยสาร และคณะ. (2565). ภาวะผู้นำทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความเชื่อมั่นในตนเอง. *วารสารการพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่*, 7(7), 417.
- พิเชษฐ ยังตรง และคณะ. (2560). กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในศตวรรษที่ 21. *สุทธิปริทัศน์*, 31(100), 2.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วิไลลักษณ์ ฐักิจ และคณะ. (2567). ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงของโลก. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(2), 427.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 43. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุพิชญา พันธเดช. (2563). *การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อวยชัย ราชชัยกุล. (2566). ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม: กระบวนการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร*, 6(2), 136.